

Per què sempre tenim la llengua bruta?

Jordi Sedó

Lingüista i escriptor
www.escriptors.cat/autors/
jordisedo

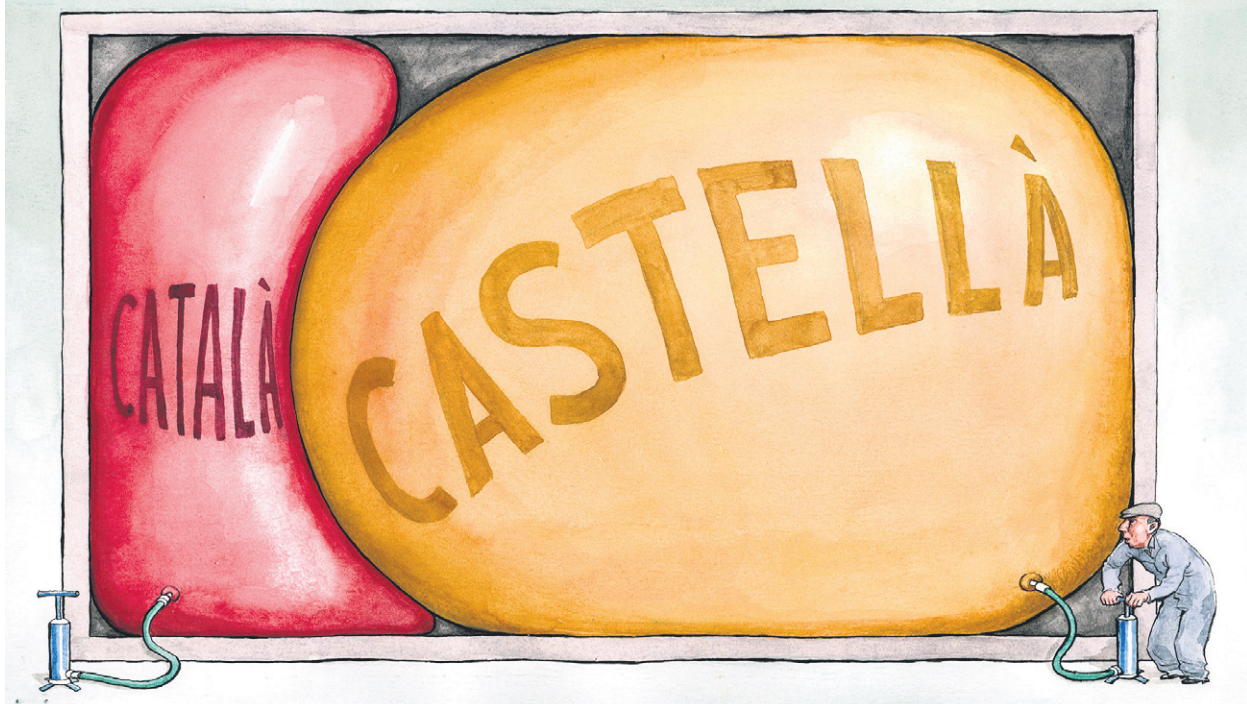
Quan, com és el nostre cas, en un territori, conviuen dues llengües principals, sempre n'hi ha una que és més forta i tendeix a envair terrenys de l'altra. Si la situació persisteix al llarg dels segles, el fenomen sol acabar amb la substitució de la feble per la forta en virtut d'un procés molt lent i, per això, gairebé imperceptible, però inexorable, que es va materialitzant a partir d'una erosió constant de la llengua més desafavorida.

Aquest fenomen es dona bàsicament en dos fronts: la quantitat i la qualitat, conceptes que fan referència, respectivament, a la quantitat de vegades que s'utilitza una llengua i a la qualitat del model amb què la fan servir els parlants.

Pel que fa a la quantitat, el que succeeix és que, per raons diverses, la llengua feble va perdent, a poc a poc, àmbits d'ús, i això vol dir que, cada cop, es fa servir en menys ocasions. Això pot passar perquè pateixi restriccions per part del poder o perquè els seus parlants deixin d'utilitzar-la en determinades ocasions per voluntat pròpia, probablement de manera induïda. Aquesta dimissió lingüística pot empènyer els parlants de la forta a pensar que no val la pena aprendre-la i, amb aquesta actitud, obliguen els parlants de la feble a deixar d'utilitzar-la en ares de la comprensió mútua. Com a conseqüència, els parlants de la feble tendeixen a considerar-la de menor categoria i tot es conjura perquè la llengua vagi perdent cada dia una mica més.

L'actitud dimissionària dels parlants de la llengua feble, a més, impedeix que els parlants de l'altra la puguin aprendre, encara que volguessin fer-ho, perquè com que ningú no els la parla, es produeix un terrible cercle viciós. En definitiva, un càncer a causa del qual, a poc a poc, de manera imperceptible i sigil·losa, la llengua forta es va menjant la feble fins que aquesta esdevé tan residual que desapareix. I el més greu és que els seus parlants no són conscients del procés perquè aquest és tan lent que els resulta imperceptible.

Doncs bé, fins aquí hem parlat de quantitat, però la qualitat és també un front en què la llengua feble es juga la pròpia supervivència. I ho fa a través d'un procés molt perillós: a poc a poc, sempre a poc a poc, molt a poc a poc, els mateixos parlants de la llengua feble van substituïnt paraules de la seva llengua per paraules de l'altra, que hom sent més prestigiosa, de tal manera que, al final, les pròpies esdevenen irrecuperables perquè, a còpia de no usar-les, s'han fet tan malbé que ja no serveixen. Pensin, a tall d'exemple, en mots que usem diàriament com ara 'plan', 'xiringuito' o 'xulo' i tantes altres. Mots castellans que fem servir quan parlem en català. Mots que han substituït gairebé de manera total els corresponents catalans. Imaginin una reunió d'adolescents, posem per cas, en què algú fes una proposta com ara: "El **pla** seria trobar-nos en aquella **guingueta** tan **bufona** de l'altre dia." Impossible, oi? És molt més versemblant una versió com ara: "El **plan** seria trobar-nos en aquell **xiringuito** tan **txulo** de l'altre dia." Efectivament! I és que les paraules 'pla', 'guingueta' i 'bufó' pràcticament ja se'ns han fet malbé. Ja no ens serveixen perquè molts parlants han deixat d'usar-les i han passat a usar les corresponents castellanes. Doncs, d'aquestes, n'hi ha a grapat! I no és un fenomen exclusiu dels joves, perquè els grans també fem el mateix. Les abandonem tan tranquil·lament, sense recança, com si no tingués cap importància. Sense ser conscients que cada cop que fem servir una paraula castellana en comptes de fer-ne servir una de catalana, espatllem una mica més la que és veritablement nostra. I aquesta és una característica fonamental del procés previ a la desaparició d'una llengua.

EL GAT INVISIBLE (SALVADOR LLOSA) / EL TEMPS

La llengua forta es va menjant la feble fins que aquesta esdevé tan residual que desapareix. I el més greu és que els seus parlants no en són conscients

A vegades, pot passar també que certs mots de la llengua forta que substitueixen els propis de la feble, rebin una lleugera pàtina de català que dissimula una mica la substitució. Però no pas per això deixa de ser una substitució en tota regla. Pensin, posem per cas, en les vegades que diem 'val!', 'quin pollastre!', 'pringat' o 'ningunejar' en comptes de dir 'entesos!'/d'acord!', 'quin sidral!', 'desgraciat' o 'menystenir', que serien les nostres expressions corresponents. No. Ens estimem més traduir maldesment les que fan servir en castellà, encara que, fent-ho, maldem l'esperit de la nostra llengua. Ho podem fer a partir d'una maldestra i inexacta traducció, com fem amb 'val!' o 'quin pollastre!' o disfressant la paraula castellana amb morfologia catalana com fem amb 'pringat' o 'ningunejar'.

A vegades, fins i tot, ens traïx el propi pensament. I això és gravíssim perquè implica acceptar la percepció de la realitat dels castellans i, per tant, un canvi de mentalitat. Es tracta d'un fenomen a través del qual llancem a la brossa un concepte que existeix en la ment del catalanoparlant i, al seu torn, adoptem el concepte castellà, com passa, posem per cas, amb les parelles 'caixa/capsa', 'escoltar/sentir' o 'pujar/enfilar-se'. Són tres parelles formades per mots que tenen significats semblants però diferents i que aporten riquesa a la llengua perquè ens permeten definir la realitat amb molta precisió. No és ben bé el mateix una capsa que una caixa, ni escoltar que sentir, ni pujar que enfilar-se, oi? En canvi, com que, en castellà, els dos significats de cada parella se solen aglutinar en una sola paraula ('caja', 'escuchar' i 'subirse'), sentim sovint frases en català en què es prescindeix de la que s'allunya més del castellà i es prescindeix, per tant, de la riquesa que representa disposar de dos mots diferents per a expressar dues realitats diferents. Així, aquestes nostres parelles es van simplificant en 'caixa', 'escoltar' i 'pujar-se', cosa que, amb el temps, comportarà la desaparició progressiva de 'capsa', 'sentir' i 'enfilar-se'. Fixeu-vos que, on sempre hem dit 'capsa de mistos', 'digue-ho més fort que no se sent bé' i 'es va enfilar a la taula', avui, cada cop més, sentim a dir 'caixa de mistos', 'digue-ho més fort que no s'escolta bé' i 'es va pujar a la taula'.

I això significa, ras i curt, que de sis paraules que teníem i que ens permetien definir la realitat amb

un determinat grau de precisió, ara potser ens en quedaran només tres, amb les quals només podrem definir-la amb mateixa ambigüitat amb què ho fan els parlants del castellà, cosa que comporta, amb tota seguretat, fer un petit, però important pas més cap a la manera de pensar castellana i, per tant, l'abandó d'un bocinet de la nostra cultura. I, així, bocinet a bocinet, anem arraconant les nostres peculiaritats –no tan sols lingüístiques, sinó culturals!–, alhora que abracem les de la cultura castellana com si fossin nostres.

Un altre front en què trobem sovint la petja de la invasió de la llengua forta és el de les frases fetes o les dites. En moltes ocasions, ens estimem més recórrer a traduir barroerament la forma castellana que no pas fer servir la catalana. Un exemple d'això és quan diem "toca fusta" per, suposadament, alliberar-nos d'un possible mal futur o immediat. L'expressió sembla que ve de l'edat mitjana, quan els castellans, si intuïen un perill, s'acostaven o s'encomanaven a la creu. L'expressió 'toca maderà', doncs, té sentit, efectivament, perquè la creu és de fusta. Però és que els catalans de l'època no deien 'toca fusta', sinó "toca ferro" perquè, en les ocasions compromeses, no s'encomanaven a la creu, sinó que posaven la mà a l'espasa. Per tant, aquesta és l'expressió que ens tocaria fer servir sempre en català, perquè és la que correspon a la nostra tradició. Si diem "toca fusta", ens posem en els ancestres del pensament castellà i abandonem el genuí.

Algú pot pensar que són nicieles sense importància, però formen part, indubtablement, d'un procés que ja ha començat, que és el de la desaparició de la llengua catalana. Un procés que és encara lluny de completar-se i que, per tant, és possible revertir. Naturalment que sí. Però, alerta, perquè no hi estem fent res i, de moment, caminem directament cap a l'abisme.

Algú pot pensar que ja no hi ha qui pugui aturar l'avenç de paraules com ara 'pues', 'limpiaparabrisas', 'sentar-se', 'bulto', 'lo demás' i tantes altres. Però els lectors més grans deuen recordar que, abans de dècada dels 80 del segle XX, absolutament tothom deia, parlant en català, 'bombilla', 'camarero', 'bocadillo', 'llavero', 'sello', 'busson', 'bandeja' i coses per l'estil. En aquell temps, dir 'bombeta', 'cambrer', 'entrepà', 'clauer', 'segell', 'bústia' o 'safata' era fer-se mirar de dalt a baix amb un cert menyspreu i passar per un saberut antipàtic. Durant els 80, els catalanoparlants vam ser conscients del l'abandó que havia sofert la nostra llengua i tothom s'hi va posar. I, gràcies a aquella reacció, avui és pràcticament impossible sentir aquests castellanismes i, en canvi, són perfectament naturals els corresponents mots catalans, en aquella època proscriuats.

I, si en vam ser capaços llavors, per què no ha de ser possible tornar a intentar-ho? Ens hi posem?